

ΤΟ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΙΔΕΩΔΕΣ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΑ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ

(Εφημ. Τύπος της Κυριακής 23 Αυγούστου 2004)

Πέτρος Βασιλειάδης

Κανείς θεολόγος, αλλά και κανείς φιλόσοφος, δεν μπορεί σωστά, αντικειμενικά και σφαιρικά να προσεγγίσει το θέμα που μας απασχολεί χωρίς να αναφερθεί στο ρωμαλέο και βαθυστόχαστο προβληματισμό του αείμνηστου Νίκου Νησιώτη.¹ Πολύ περισσότερο όταν ο περί ου ο λόγος φιλόσοφος και θεολόγος με τη συνεπέστατη Ορθόδοξη θεολογία του και τον αταλάντευτο οικουμενικό του προσανατολισμό, υπήρξε από τους ελάχιστους φιλοσόφους οι οποίοι ασχολήθηκαν θεωρητικά με το ολυμπιακό ιδεώδες. Μέλος (και στην συνέχεια αντιπρόεδρος) της Εθνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (ΕΟΕ) αμέσως μετά τη μεταπολίτευση, μόνιμο μέλος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ), και από το 1977 πρόεδρος της εφορίας της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας μέχρι τον αδόκητο θάνατό του τον Αύγουστο του 1986, ο Νησιώτης προσπάθησε να μετατρέψει τον ολυμπισμό από αθλητικό και πρωταθλητικό γεγονός σε φιλοσοφικό όραμα εμπνευσμένο από τις ιδέες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος και το δυναμισμό της ορθόδοξης πνευματικότητας. Γι' αυτό και απέφευγε τον όρο «ολυμπισμός» και προτιμούσε την έκφραση «ολυμπιακό κίνημα», ή «ολυμπιακό ιδεώδες».

Η θεώρηση του ολυμπιακού ιδεώδους ξεπερνούσε τις γλυκανάλατες διατυπώσεις περί υπέρβασης του αντ-αγωνισμού από τον συν-αγωνισμό, της πολιτικοποίησης, νόθευσης και εμπορευματοποίησης από την ευγενή άμιλλα και την συμφιλίωση των φύλων, των λαών και των πολιτισμών. Ο Νησιώτης προσέφερε στο ολυμπιακό ιδεώδες τα στοιχεία του περσοναλισμού (με τον οποίο ως γνωστό ξεπέρασε τον φιλοσοφικό υπαρξισμό) και της ορθόδοξης πνευματολογίας (με την οποία τη δεκαετία του 60 εμπλούτισε την οικουμενική κίνηση). Κατανοούσε τα αδιέξοδα και τη στενή σχέση του ολυμπισμού με τον μοντερνισμό δηλ. τη νεωτερικότητα (θεσμός του οποίου κατανοούσε ότι ήταν), αλλά την εποχή κατά την οποία ασχολήθηκε μ' αυτόν (δεκαετία του '70), κανείς δε φανταζόταν τις κοσμογονικές εξελίξεις που έμελλε να μεταφέρει σε παγκόσμιο επίπεδο το φαινόμενο της μετανεωτερικότητας.

Κάτι του έλεγε ότι οι ολυμπιακοί αγώνες ήταν καρπός της εκκοσμίκευσης, αλλά ως οραματιστής πάντοτε έπαιρνε, αφομοίωνε και προέβαλε τα στοιχεία και τις πανανθρώπινες αξίες που συμφωνούσαν με το μήνυμα του Χριστιανικού Ευαγγελίου (αλλά εν μέρει)

Η μικρή δική μου συμβολή, όπως καταλαβαίνετε,² θα εστιάσει την προσοχή της στη διαλεκτική σχέση νέωτερικότητας-μετανεωτερικότητας σε συνδυασμό με τη νηφάλια και προφητική στάση της χριστιανικής αντιμετώπισης του φαινομένου.

Ο αιώνας που μόλις έφυγε υπήρξε η εποχή κατά την οποία ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία της η ανθρωπότητα έζησε σε τόσο μεγάλη έκταση τη δημιουργία και περαιτέρω εξέλιξη της κοσμικής κοινωνίας (secular society), μιας κοινωνίας δηλαδή ουσιαστικά χωρίς Θεό. Πριν από μερικές μόνον δεκαετίες πάμπολλοι επιστήμονες και διανοούμενοι προέβλεπαν με απόλυτη σχεδόν βεβαιότητα μια αυστηρά και

¹ Περισσότερα για το έργο και τη συμβολή στο ολυμπιακό ιδεώδες του Νίκου Νησιώτη στο βιβλίο του Μ. Μπέτζου, *Ο λόγος ως διάλογος. Μία προσωπογράφηση του Νίκου Νησιώτη*, ΕΚΟ 2 Εκδόσεις Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη 1991.

² Αναφέρομαι, όπως αντιλαμβάνεστε, στο γνωστό έργο μου *Μετανεωτερικότητα και Εκκλησία. Η πρόκληση της Ορθοδοξίας*, Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2002.

αποκλειστικά κοσμική διάρθρωση της κοινωνίας, και τουλάχιστο στο λεγόμενο δυτικό κόσμο την εξάλειψη και αυτής ακόμη της παραδοσιακής θρησκείας. Λίγα μόλις χρόνια πριν ασχοληθεί με το ολυμπιακό ιδεώδες ο Νίκος Νησιώτης, εκδόθηκε στις ΗΠΑ το δημοφιλέστερο ίσως στο είδος του έργο του Harvey Cox, *The Secular City*, όπου αναγγέλλονταν η κατάρρευση της παραδοσιακής θρησκείας και η πλήρης εκκοσμίκευση³ της σύγχρονης κοινωνίας. Ο Cox,⁴ όπως και οι περισσότεροι άλλωστε διανοούμενοι, διέβλεπαν σ' αυτή την εξέλιξη ανθρωπιστικά και απελευθερωτικά στοιχεία. Άλλοι, αντίθετα, χαρακτήριζαν το φαινόμενο της αυξανόμενης εκκοσμίκευσης της κοινωνίας εφιαλτικό. Άλλωστε τα παραδείγματα του *Auschwitz* και της *Hiroshima* δεν ήταν και πολύ μακριά,⁵ και ο κίνδυνος ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος και μιας οικολογικής καταστροφής ως συνέπεια του μοντερνισμού παραμένει διαρκής απειλή.

Σήμερα, στην αυγή του 21^{ου} αι., αυτή η θεωρία της εκκοσμίκευσης και η εξ αυτής απορρέουσα περιθωριοποίηση της θρησκείας σε ένα μεγάλο τμήμα της παγκόσμιας διανοήσης είναι τόσο αποκρουστική, όσο δημοφιλής και αυτονόητη εμφανιζόταν τριάντα χρόνια πριν.⁶ Ο ίδιος άλλωστε ο Cox αναγνωρίζει σήμερα τη ριζική αλλαγή που έχει επέλθει στην ανθρώπινη πνευματικότητα, και ομολογεί την απροσδόκητη παλινόρθωση σε παγκόσμια κλίμακα της θρησκείας, με πρόθεση σε μερικές περιπτώσεις να επηρεάσει εκ νέου το δημόσιο βίο, ακόμη και την πολιτική.⁷

Η παλινόρθωση, βέβαια, της θρησκείας δεν αποτελεί μονοσήμαντα θετική εξέλιξη, αφού ενέχει και σοβαρούς κινδύνους που απορρέουν από την εξάπλωση του θρησκευτικού φουνταμενταλισμού, ο οποίος σε συνδυασμό με τις παντοίου είδους εθνικιστικές εξάρσεις απειλούν την ειρήνη και την παγκόσμια τάξη. Τα φουνταμενταλιστικά φαινόμενα που αναπτύχθηκαν την τελευταία κυρίως δεκαετία αποτελούν εφιαλτικές καταστάσεις.

Άπαντες, σε καθαρά επιστημονικό τουλάχιστον επίπεδο, εκτιμούν ότι η εξέλιξη αυτή συμπίπτει με το κοινωνικο-ιστορικό και διανοητικό κίνημα, το οποίο αποκαλείται μετανεωτερικότητα (postmodernity). Μετανεωτερικότητα είναι ένας αρκετά αμφιλεγόμενος όρος, με τον οποίο προσδιορίζεται αφενός μια ιστορική μετάβαση στη νεώτερη ιστορία του σύγχρονου πολιτισμού και αφετέρου μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδος. Σε διεπιστημονικό επίπεδο γίνεται συνήθως αναφορά στη διαλεκτική αντιπαράθεση και διαδοχική μετάβαση από τη προνεωτερικότητα (premodernity), στη νεωτερικότητα (modernity) κι από κει στη μετανεωτερικότητα (postmodernity). Μ' αυτή τη διαλεκτική ως εργαλείο θα προσπαθήσω να αξιολογήσω το ολυμπιακό ιδεώδες.

Κατά την προνεωτερικότητα (premodernity), την εποχή δηλαδή που προηγείται του «αιώνα των φώτων» (siècle des lumières), οι κοσμολογικές ιστορίες των ιερών κειμένων όλων ανεξαρτήτως των θρησκειών αποτελούσαν τη μοναδική και αποκλειστική βέβαιη δημόσια γνώση, την οποία οι άνθρωποι πίστευαν ότι διέθεταν για την παγκόσμια πραγματικότητα.

³ Ο όρος «εκκοσμίκευση» στη μελέτη αυτή χρησιμοποιείται όχι με τη χριστιανική σημασία της λέξεως, συμπεριφορά δηλαδή και διολίσθηση του εκκλησιαστικού σώματος προς το κοσμικό φρόνημα κλπ., αλλά με την κοινωνιολογική του σημασία, ως διάρθρωση της κοινωνίας χωρίς την επιρροή της θρησκείας με καθαρά κοσμικά (δημοκρατικά;) κριτήρια. Περισσότερα στη μελέτη του Peter Berger, *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, New York 1967, σελ. 106εξ.

⁴ Harvey Cox, *The Secular City*, Macmillan, New York 1965.

⁵ Πρβλ. Darrell Fasching, *The Ethical Challenge of Auschwitz and Hiroshima: Apocalypse or Utopia?* Albany 1993.

⁶ Στο ίδιο.

⁷ H. Cox, "Religion and Politics after *The Secular City*," J. Neusner (εκδ.), *Religion and the Political Order*, σελ. 1-10.

Με την εμφάνιση, όμως, του Διαφωτισμού η κοσμική επιστήμη αντικατέστησε τη θρησκεία σε ό,τι αφορά τη βέβαιη δημόσια γνώση, με αποτέλεσμα να εκπέσουν οι ιερές ιστορίες στο επίπεδο της πλέον αβέβαιης γνώσης, και η θρησκεία σε ατομική υπόθεση. Γι' αυτό μάλιστα και ένα από τα πρωταρχικά ιδεώδη του μοντερνισμού ήταν ο πλήρης διαχωρισμός κράτους-Εκκλησίας, αλλά και γενικότερα η εξώθηση της θρησκείας στον ιδιωτικό τομέα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, και η διακήρυξη του δημόσιου τομέα ως κοσμικού (secular), απαλλαγμένου από κάθε θρησκευτική επιρροή. Αυτό εξάλλου σημαίνει «εκκοσμίκευση». Η εξέλιξη αυτή, θα πρέπει να θυμηθούμε, ακολούθησε τους θρησκευτικούς πολέμους μεταξύ Προτεσταντών και Ρωμαιοκαθολικών που συντάραξαν την Ευρώπη το 17^ο αι.

Με την άρνηση, λοιπόν, της κοσμικής εξουσίας να επιτρέπει στη θρησκεία να επιτελεί ουσιαστικό ρόλο στην ειρηνική συμβίωση και την επίτευξη αδελφότητας μεταξύ των λαών, οι πνευματικές δυνάμεις κατά τη νεωτερικότητα ήταν υποχρεωμένες να δημιουργήσουν θεσμούς παγκόσμιας κατά το δυνατόν εμβέλειας για την προώθηση της συμφιλίωσης και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών και των ανθρώπων. Σε κάποια φάση κατά το β' μισό του 19^{ου} μ.Χ. αι., εποχή κατά την οποία η επιστήμη στην Ευρώπη (με την καταλυτική επίδραση του Γίββωνα) συστηματικά απαξίωνε το ρωμαϊκό, και πολύ περισσότερο τον βυζαντινό πολιτισμό, ενώ παράλληλα απολυτοποιούσε τον αρχαιο-ελληνικό, ήταν νομοτελειακά σχεδόν βέβαιο ότι η πνευματική διάνοηση θα ανέσυρε έναν θεσμό που θα υποκαθιστούσε τη θρησκεία ως εργαλείο προβολής και εμπέδωσης θετικών αξιών. Και αυτό ακριβώς έκανε και ο Pierre de Coubertin. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν μισό σχεδόν αιώνα μετά την αναβίωση των Ολυμπιακών αγώνων προστέθηκε στο τελετουργικό και η αφή της ολυμπιακής φλόγας, οι εμπνευστές της ανέτρεξαν στην περιοχή της αρχαίας ελληνικής θρησκείας και όχι στην χριστιανική, και δη ορθόδοξη λειτουργική παράδοση, στην οποία κατά πάσα πιθανότητα ανάγει τη γένεσή του το γνωστό τελετουργικό. Πληροφοριακά αναφέρουμε ότι εισηγητής της τελετής, η οποία εγκαινιάστηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936 στο Βερολίνο, ήταν ο κ. Ντημ, Υπουργός Αθλητισμού του Γερμανικού Ναζιστικού καθεστώτος. Η υιοθέτηση του νέου τελετουργικού έγινε στη Σύνοδο της ΔΟΕ το Μάιο του 1935, ένα δηλαδή μήνα μετά την επίσκεψη του Γερμανού Υπουργού στην Αθήνα, όπου ως φιλοξενούμενος του Έλληνα ομολόγου του κ. Πετραλιά ασφαλώς θα έζησε την εμπειρία της αναστάσιμης ακολουθίας της αφής του ανεσπέρου φωτός, που ακολουθεί το «Δεύτε λάβετε φως». Η μεταλαμπάδευση του ανεσπέρου φωτός, ιδιάζον χαρακτηριστικό της ορθόδοξης αναστάσιμης ακολουθίας, μετατράπηκε σε αρχαιοελληνικής μορφής και σημειολογίας «ολυμπιακή λαμπαδηδρομία».

Οφείλω όμως να υπογραμμίσω, εκείνο που οι κοινωνιολόγοι της γνώσεως πολύ συχνά μας υπενθυμίζουν, ότι δηλαδή ο μοντερνισμός, ο αντι-μοντερνισμός, ή κατ' άλλους εναλλακτικός μοντερνισμός, ο μετα-μοντερνισμός, δηλαδή η μετανεωτερικότητα, ακόμη και ο από-μοντερνισμός, δηλαδή η πλήρης αποδόμηση της νεωτερικότητας, θα πρέπει πάντοτε να εκλαμβάνονται ως ταυτόχρονες, ταυτόσημες και παράλληλες διαδικασίες, ποτέ ως διαδοχικές. Αλλιώς η μετανεωτερικότητα στην οποία οφείλουμε την αναβίωση της θρησκείας μπορεί εύκολα να καταλήξει σε ένα νέο είδος παραδοσιαρχίας (neo-traditionalismus), να οδηγήσει δηλαδή σε πλήρη άρνηση των επιτευγμάτων του Διαφωτισμού, των θετικών αξιών του λεγόμενου «δυτικού πολιτισμού», και φυσικά και των θεσμών που προέρχονται απ' αυτόν, όπως δηλαδή ο Ολυμπισμός.

Η μετανεωτερικότητα, άλλωστε, είναι αδιανόητη χωρίς κάποια διαλεκτική σχέση με αυτή καθαυτή τη νεωτερικότητα. Στο παρελθόν, δύο ήταν οι κύριες συμπεριφορές της Εκκλησίας απέναντι στην νεωτερικότητα: εκείνη της προσαρμογής (accomodation)

και εκείνη της αντίστασης (resistance). Και οι δύο συμπεριφορές θεολογικά κρίνονται ανεπαρκείς. Η αντίσταση γιατί σε επίπεδο της θεολογίας της ιεραποστολής δεν μπορεί κανείς να περιορίσει το έργο του πανσθενικού και ζωαρχικού Πνεύματος. Όσο για την προσαρμογή, τα στοιχεία στα οποία η Εκκλησία και η θεολογία της από τη φύση τους αδυνατούν να προσαρμοστούν, αφορούν στις αξίες και τους ακρογωνιαίους λίθους της νεωτερικότητας: (α) την «εκκοσμίκευση» (secularism), (β) την «ατομοκρατεία» (individualism), και (γ) την εξώθηση της Εκκλησίας στην ιδιωτική σφαίρα.

Αν, όμως, ούτε η *αντίσταση* ούτε η *προσαρμογή* της Εκκλησίας προς τη νεωτερικότητα είναι δυνατή, υπάρχει η δοκιμασμένη στην ιστορία της Εκκλησίας τρίτη λύση του *ιστορικού συμβιβασμού*, ή άλλως *κοινωνικής ενσωμάτωσης*, όπου η Εκκλησία όχι μόνο συμβιβάστηκε με τους «νεωτερικούς» - αν μπορούσε βέβαια καταχρηστικά να τους ονομάσει έτσι - για τα δεδομένα της εποχής θεσμούς της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, όχι μόνο σεβάστηκε την *άλλοτε αποκαλούμενη* (από το συγγραφέα της Αποκαλύψεως) πόρνη Βαβυλώνα, αλλά τους ενέταξε και στις λειτουργικές της δέλτους. Το μόνο που διατήρησε ανόθευτο ήταν η ταυτότητά της (κι αυτή όχι χωρίς δυσκολίες) και το δικαίωμα της προφητικής κριτικής της στάσης απέναντι στις εξελίξεις. Ακολούθησε με άλλα λόγια το παράδειγμα του αποστόλου Παύλου και όχι εκείνο του προφήτη της Αποκαλύψεως.

Αυτή, νομίζω, πρέπει να είναι και η κριτική στάση και αντιμετώπιση του *ολυμπισμού* από την Εκκλησία. Αναγνώριση μεν του κοσμικού του χαρακτήρα ως νεωτερικού θεσμού που διέπεται από ιδεώδη του Διαφωτισμού, αλλά και ταυτόχρονη στήριξη του ολυμπιακού *ιδεώδους*, με παράλληλη προβολή και διεύρυνση των αξιών του. Αυτό δηλαδή που κάνει και η επίσημη ελλαδική Εκκλησία με τη στήριξη μεταξύ άλλων του θεσμού του εθελοντισμού. Με άλλα λόγια, ο χριστιανισμός – και η Ορθόδοξη παράδοση ιδιαίτερα – μετά βδελυγμίας απορρίπτει ακραίες απόψεις πολιτικών αλλά και θρησκευτικών μειοψηφιών του τύπου «να πεθάνουν οι ολυμπιακοί αγώνες στη χώρα που γεννήθηκαν».